

A DOKUMENTÁCIÓS MUNKA TOVÁBBFEJLESZTÉSE
A MÁSODIK ÖTÉVES TERV SIKERÉÉRT.

Az elmúlt évek során az Országos Műszaki Könyvtár kezdeményezésére és az ipari tárcák segítségével létrejött, és megszilárdult az ipari kutatóintézetekben, tervezőirodákban és üzemekben működő műszaki könyvtárak hálózata, a műszaki termelési könyvtárhálózat. Ezt a hálózatot az 1958. év elején közzétett adatok szerint több mint ezer könyvtár alkotja. Kétségtelen tény azonban az is, hogy ebből a több mint ezer könyvtárból több száz még azoknak a könyvtáraknak a száma, ahol rendszeres könyvtári munkáról nem beszélhetünk. A második öt éves terv jó előkészítése érdekében éppen ezért 1960 januárjában részletes statisztikai felmérést hajtott végre a hálózatban. Ennek az 1959. december 31.-i állapotot tükröző statisztikának ismeretében tervezhetjük meg azután a műszaki könyvtárak további fejlesztését az ipari tárcák központi könyvtáraival, a hálózati alközpontokkal egyetértésben és együttműködésben.

Ma már sokkal kevésbé kell bizonygatni annak a tételnek a helyességét, hogy a jól működő szakkönyvtár a termelést közvetlenül segíti, bár még találkozunk sok értetlenséggel egyes vállalatok vezetősége részéről. A műszaki termelési könyvtárhálózat azonban létezik, és napról napra jobban működik. Nem mondhatjuk azonban ugyanezt a könyvtári munka egyik igen fontos, talán legfontosabb területéről, a szakirodalmi tájékoztató munkáról, a dokumentációról. A műszaki dokumentációs munka jelenleg Magyarországon három szinten folyik:

1. Központilag az Országos Műszaki Könyvtárban
2. Iparági szinten a hálózati alközpontokban
3. Üzemi, kutatóintézeti szinten az üzemekben, kutatóintézetekben, tervezőirodákban.

A központi dokumentációs munka az Országos Műszaki Könyvtárban túlnyomórészt a szakfolyóiratok feltárására szorítkozik. E feltáró munka eredménye azután számos kiadványtípus, szolgáltatás útján kerül az érdekeltekhez /Műszaki Lapszemlék, Figyelőszolgálat, Témafigyelőszolgálat stb./

A hálózati alközpontok által végzett dokumentációs feltáró munka az esetek túlnyomó többségében ugyancsak a folyóiratokra terjed ki, bár az elmúlt évek során /különösen 1958-ban és 1959-ben/ fokozódó mértékben voltak be a feltérési munkákba gépleírásokat, prospektusokat, szabadalmi leírásokat is. Az alközpontok munkájának eredménye ugyancsak kiadványokban lát napvilágot, és ezek általában az illetékes tárcához tartozó üzemekhez, intézményekhez kerülnek el, de néhány esetben más tárcák vállalatai is hozzájutnak ezekhez a publikációkhoz. A harmadik szinten folyó dokumentációs munka többnyire "házi" jellegű, és a szakirodalom feltérésének eredménye a gyáron, intézeten belül kerül terjesztésre, kivételes esetekben - mint például a Csepel Autógyár - más üzemeknek is megküldik az ugynevezett házi dokumentációs kiadványokat.

A fenti rövid helyzetképből is kiviláglik az, hogy a műszaki folyóiratokban megjelenő cikkeket többszörösen feldolgozzák, míg a szakirodalom más megjelenési típusai nem, vagy csak alig szerepelnek a műszaki tájékoztatást szolgáló kiadványokban. Hozzátehetjük még azt a tényt is, hogy többnyire ugyanazok a folyóiratok kerülnek többszörös feldolgozásra, és távol vagyunk attól, hogy a világon megjelenő műszaki folyóiratok fontosabbik részét alkotó, körülbelül 10 - 13 ezerre becsült féleségeit feltárnánk, sőt egyáltalán ismernénk. A Kultúra Külkereskedelmi Vállalat folyóiratkatalógusa, és más belföldi források szerint, Magyarországon mintegy 4000 - 4500 féle külföldi műszaki folyóirat ismeretes. Hozzávetőleges becslés szerint, ezeknek a folyóiratoknak csak mintegy 50 %-át dokumentálják, és így azt mondhatjuk, hogy - nagy közelítéssel - a szakfolyóiratokban foglalt értékes tájékoztató anyagnak csak mintegy 20 - 25 %-át ismertetik a dokumentációs kiadványokban.

Természetesen ez a megközelítő adat lényegesen növekszik, ha a közölt cikkek színvonalát is vizsgálat tárgyává tesszük, mert nyilvánvaló az, hogy számos szakcikk nem üti meg a kellő színvonalat, és így referálása szükségtelen.

Látjuk tehát, hogy még a folyóiratok feltérása terén - ahol pedig viszonylag a legfejlettebb a magyar műszaki dokumentáció - sem állunk túlságosan jól. Sokkal súlyosabb azonban a helyzet a legutóbbi évek során egyre fontosabb szerepet betöltő kutatói jelentések, utijelentések stb. feltérása terén, és szinte

egészen kezdetleges fokon áll a szabadalmi leírások dokumentációja. A külkereskedelmi szervek kivételével alig foglalkoznak a prospektusok, gépíráások, katalógusok feldolgozásával. Ugyanakkor pedig párhuzamos - és sokszor nagyon feleslegesen párhuzamos - dokumentációs munkák folynak a folyóiratok feldolgozása terén. Ez nyilvánvalóan nem helyes, ez nem lehet érdeke senkinek sem, aki szívén viseli a népgazdaság érdekét, és nem szüklátóköri gondolkodik.

A második kérdés, amellyel foglalkoznunk kell, a dokumentációs munkák eredményeképpen születő kiadványok, szolgáltatások felhassználása. 1959. december 9.-én az országos szakkönyvtáros értekezleten részletesen foglalkoztunk már ezzel a problémával, s így ehelyütt csak röviden térnénk ki erre. A központi dokumentációs szolgáltatások közül a 13 ágazatban megjelenő Műszaki Lapszemlék csak mintegy 4200 példányban jutnak el az előfizetőkhez. A Figyelőszolgálatra csak mintegy 400 üzem fizet elő, a Témafigyelést körülbelül 350-en veszik igénybe. Az alközponti szolgáltatásokról elmondhatjuk, hogy az illetékes tárcán belül csaknem minden vállalatához eljutnak, de ha a tényleges felhasználást vizsgáljuk, akkor a kép meglehetősen siralmas. Azokon a helyeken, ahol jól működő szakkönyvtár van, a dokumentációs szolgáltatások általában megtalálhatók magában a könyvtárban, és néhány helyen körözik is az üzemben dolgozó műszaki vezetők között. Ahol nincs jól működő szakkönyvtár vagy függetlenített /főfoglalkozásu/ könyvtáros, ott többnyire a főmérnökhöz vagy más műszaki vezetőhöz jutnak el az említett szolgáltatások, vagy - és sajnos ez sem ritka eset - egyáltalában nem is ismerik ezeket. Minthogy azonban az üzemben nemcsak műszaki vezetők, hanem beosztott műszakiak is dolgoznak, ez a helyzet véleményünk szerint tarthatatlan.

Külön kell beszélnünk a fizikai dolgozókról, a szakmunkásokról, akik a műszakiak által kidolgozott technológia megvalósítói, végrehajtói, a termelés hordozói, akiknek műszaki tudását ugyancsak jelentősen fokoznunk kell. Ez a munka a műszaki könyvtárosok munkájának ugyancsak fontos és el nem hanyagolható része kell hogy legyen. Ezekről a feladatokról a későbbiekben fogunk szólni.

Kétségtelen tény, hogy a műszaki könyvtárak és szakirodalmi tájékoztató munkájuk, általában a dokumentációs munka, jelentős eredményeket ért el az elmúlt években és sok esetben hozzájárult az új, korszerű technika valóra váltásához. Bár a dokumentáció gazdaságosságát forintban mérni lehetetlen és meddő feladat, számtalan esetről tudunk, amikor a szakirodalom ismerete, a dokumentációs anyagok felhasználása révén milliós megtakarítások születtek, nem beszélve arról, hogy

hány esetben tett feleslegessé valamilyen kutató munkát a szakirodalomban foglalt eredmények ismerete. Nyilvánvaló, hogy eredményeink lényegesen nagyobbak lehetnének, ha egyrészt tökéletesebben - és sok esetben gyorsabban - dolgozánk fel a szakirodalmat, másrészt - és ez talán még nagyobb feladat - a meglévő dokumentációs szolgáltatásokat az eddiginél sokkal szélesebb körben hasznosítanánk. Ugy gondoljuk, hogy a második öt éves terv előkészítésének esztendejében - 1960-ban - az előzőekben ismertetett hibák kiküszöbölése érdekében nagyot léphetünk előre, ha elvileg leszögezzük a további fejlődés útját.

Mi úgy véljük, hogy a dokumentációs munkáknak a bevezetésben említett hármas tagoltsága helyes és fenntartandó. Ez a helyzet egyébként a legtöbb baráti országban is. A három szint közül azonban mindegyik munkáját megfelelő tartalommal kell megtölteni, és a végzett munkákat a lehetőséghez képest el kell határolni, a felesleges párhuzamos munkák kiküszöbölése céljából.

1. Az Országos Műszaki Könyvtárnak mint műszaki dokumentációs központnak, továbbra is feladata a központi referáló folyóiratok - a Műszaki Lapszemlék - szerkesztése és kiadása. A következő évek során törekednie kell a szolgáltatás fokozatos bővítésére. Ugyancsak fenn kell tartani központilag a Figyelőszolgálatot és a Témafigyelést, a központi fordítási szolgálatot, a mikrofilm és fotokópia-szolgálatot, és új technikai berendezések beszerzésével gondoskodni kell gyorsmásolási, valamint mikrokártyaszolgálat bevezetéséről. Tartalmilag: a központi dokumentációs munka tulsúlyban továbbra is az országba járó folyóiratok szakcikkeinek feltárására törekedjék, a lehetőséghez képest feldolgozva a kutatói jelentések és a válogatott szabadalmi leírások anyagát is. Törekedni kell az országba járó folyóiratok féleségeinek növelésére, a devizakeretek lényeges növelése nélkül, azaz jobb koordinációval. Ez utóbbi csak az alközpontokkal együttműködésben érhető el.

Központi feladat továbbá átfogó műszaki és műszaki-gazdasági témákban témadokumentációs kiadványok, műszaki-gazdasági tájékoztató és műszaki információs füzetek kiadása is. A feldolgozásra kerülő témákat egyrészt a második öt éves terv legfontosabb általános műszaki célkitűzései, továbbá az érdekeltek igényei szabják meg.

Központi feladat végül az országba érkező műszaki folyóiratok központi katalógusának /ugynevezett szakmai központi katalógus/ vezetése, anélkül hogy ez a lelőhelyek

tekintetében teljességre törekedne, mert célja elsősorban a tájékoztatás. Ezért alapja a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat-hoz beérkező műszaki folyóiratok jegyzéke, kiegészítve a nagyobb intézményekhez csere útján érkező folyóiratokkal. Fontos feladat az új folyóiratokról nyújtandó tájékoztatás is.

2. Az ipari minisztériumokban vagy a mellettük működő hálózati alközpontok, egyben szakmai dokumentációs alközpontok is. Feladatukörük az illetékes iparág vagy iparágak tájékoztatása. Dokumentációs feldolgozó munkájukban azonban véleményünk szerint egyre inkább a folyóiraton kívüli irodalom feltárásával kellene foglalkozniuk, mert a fokozatosan fejlődő vállalati vagy intézeti dokumentációs részlegek az ugynevezett gyors-folyóiratdokumentációt maguk végzik el, a lassabb, de jóval átfogóbb és analízálóbb folyóiratfeltárást pedig központilag az OMK-tól kaphatják meg. Hatalmas feladatok várnak azonban az alközpontokra az előzőekben említett nehezen hozzáférhető irodalom, kutatói- és utijelentések, szabadalmi leírások, prospektusok feltárása terén. /Az elmúlt év végén igen jó kezdeményezést láttunk a KGM alközpont részéről, az utijelentések cimgyűjteményének kiadásával/. Fontos feladat a tapasztalatcserére alkalmas ujitások szervezett terjesztése, amit 1959. évben az Építészeti Tájékoztató Központ miniszteri utasításra már megkezdett. /Tudomásunk szerint az utasítás kiadását is az alközpont kezdeményezte/.

A műszaki fejlesztés homlokterében álló legfontosabb iparági kérdésekre vonatkozó témadokumentációs kiadványok, műszaki információs anyagok összeállítása és kiadása, az illetékes minisztérium vezetőségének gyors tájékoztatása ugyancsak az alközpontok fontos feladata. Nem volna azonban hiábavaló és helytelen, ha az OMK és az alközpontok a tervbevett témadokumentációs kiadványok tematikáját teljesen felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése érdekében egyeztetnék. A hálózati alközpontok a hozzájuk tartozó vállalatok, intézmények külföldi szakfolyóiratainak címeit a rendelések egyeztetése és engedélyezése céljából begyűjtik, és ily módon kialakultak a hálózati alközponti katalógusok. Ezeknek feladata elsősorban a rendelésegyeztetés és a tárcán belüli könyvtárközi kölcsönzés elősegítése.

Az irodalomkutatások elkészítése ugyancsak olyan alközponti tevékenység, amely az OMK és az alközpontok együttműködését igényli a felesleges munkák elkerülése céljából.

3. A harmadik szinten folyó dokumentációs munkálatok célját abban lehetne összefoglalni, hogy az elsősorban a termelés,

illetve a kutatás közvetlen segítségére kíván lenni. Éppen ezért az üzemekben és intézetekben folyó dokumentációs munkát két részre kell bontani:

- a/ a központi és alközponti szolgáltatások igénybevétele, és
- b/ az ezeket kiegészítő, az üzem, kutatóintézet sajátos igényeit kielégítő "saját" dokumentációra.

Nyilvánvaló, hogy a jól működő üzemi, intézeti dokumentációs részleg /szakkönyvtáros/ a hozzá beérkező folyóiratokat haladéktalanul feldolgozza, feltárja, és a feltárás eredményéről sok esetben sokszorosított jegyzéken tájékoztatja az érdekelteket. Ez a munka nem felesleges, még akkor sem, ha a központi /OMK/ dokumentációval azonos anyagot tár fel, mert az ilyen jellegű feltárás mindenkor - természeténél fogva is - sokkal, de sokkal gyorsabb, mint a központi vagy alközponti /mely utóbbira éppen ezért nincsen szükség a folyóiratok tekintetében!/, másrészt a feltárásnál azonnal érvényesülnek az üzem, intézet sajátos szempontjai. Ez a "saját" dokumentáció azonban önmagában nem elég, hanem az előbb elmondottak alapján lényeges bővítésre szorul. A "saját" dokumentációt ki kell egészíteni a központi és alközponti -megfelelő szolgáltatásokkal, hogy a szakkönyvtár /vagy dokumentációs részleg/ gyáron, intézeten belül valódi tájékoztató forrássá váljék. Ez önmagában azonban még mindig nem elég, gondoskodni kell arról is, hogy a dokumentációs szolgáltatások az üzemben, kutató- és tervezőintézetben minden érdekelthez eljussanak. Nyilvánvaló, hogy ennek az anyagi és személyi feltételei ma még kevés helyen vannak meg, de éppolyan nyilvánvaló az is, hogy erre kell törekednünk, és minden eszközzel harcolnunk kell a cél megvalósítása érdekében. Ezt a fejlődést kell támogatni az ipari tárcák vezetőinek is.

A szakirodalmi tájékoztatásnak, a dokumentációs munkának az előzőekben ismertetett tagolása, és elhatárolása bizonyos erőket felszabadít az új feladatok megoldására, de ez nyilvánvalóan nem elegendő. Mind a dokumentáció bázisának kiterjesztése, mind a felhasználás fokozása anyagi kérdés is, sőt gyárak, kutatóintézetek tekintetében létszámkérdés is /mert nyilvánvaló, ha a kiadványok szervezett terjesztését meg akarjuk oldani, akkor a nagyobb üzemekben óhatatlan ugynevezett "dokumentációs felelősök" beállítása/.

Ha a kérdést a műszaki fejlesztés velejárójaként fogjuk fel, és ma már nem is foghatjuk fel másképp, akkor a műszaki fejlesztésre áldozott és áldozandó milliárdok mellett úgy gondoljuk az a "szerény" néhány millió forint is jó befektetésnek bizonyulna, főleg azért, mert igen gyorsan megtérülő befektetésről van szó.

Még egy probléma, a fizikai dolgozók műszaki kultúrájának emelése. Ezt a kérdést a dokumentációs munkák tökéletesítésével nem oldhatjuk meg, mert a szakirodalmi dokumentáció tartalmánál fogva elsősorban a mérnökök, technikusok, kutatók számára közvetít anyagot, ismereteket. Legalább olyan fontos azonban számunkra a termelésben dolgozó munkás technikai tudásának növelése, mint a dokumentációs munka kiterjesztése. Természetesen ez nem kizárólag könyvtárosi feladat, de a műszaki könyvtárosok igen sokat tehetnének ebben az ügyben is. Ugy gondoljuk, hogy az elmúlt évek során viszonylag keveset foglalkoztunk ezzel a kérdéssel, mert hiszen a műszaki könyvtárak létrehozásának, megerősítésének problémája volt napirenden. Azt hisszük, hogy ma, amikor az országos szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak között szoros együttműködés kezd kibontakozni, akkor a vállalati szakkönyvtárak* sem zárkoznak el az üzemben lévő szakszervezeti könyvtártól és könyvtárostól. Őrajta, illetve a szakszervezeti könyvtáron keresztül vezet az út a munkás olvasóhoz. A szakszervezeti könyvtárost kell segítenie a műszaki könyvtárosnak a népszerű műszaki irodalom beszerzésében, és a szakszervezeti könyvtáros sok olyan olvasót küldhet a műszaki könyvtárosnak, akik eddig a szakkönyvtár tájékára sem jöttek. Legalábbis ilyen tapasztalatokat szereztünk azokon a helyeken - sajnos kevés helyen - ahol az együttműködés a két könyvtár típus között már kibontakozott.

Természetesen nem hisszük azt, hogy az előzőekben kifejtettek minden fontos kérdést, továbbfejlődésünk minden problémáját felölelték volna. Utmutatásnak szántuk a jövőre nézve, és azt hisszük, hogy ha a vázolt munkamegosztás, továbbá a szükséges előfeltételek megvalósulnak, akkor a műszaki könyvtárak és szakirodalmi tájékoztató munkájuk, a dokumentáció, fontos segítséget nyújthat második öt éves tervünk célkitűzéseinek megvalósításához, a műszaki fejlesztéshez és egész népgazdaságunk szocialista építésének meggyorsításához.

Jánszky Lajos

- . - . - . -

^{x/}ld. Gerő Zsoltné cikkét a 28. oldalon.

JÁNSZKY, L.: Weiterentwicklung der Dokumentationsarbeit
im Interesse der erfolgreichen Erfüllung des zweiten Fünf-
jahrplans.

Das Bibliotheksnetz der technischen Fachbibliotheken wurde in Ungarn in den vergangenen Jahren ins Leben gerufen und umfasst ungefähr 1000 Fachbibliotheken. Innerhalb dieses Netzes wird die technische Dokumentationstätigkeit auf drei verschiedenen Stufen ausgeübt:

1/ Zentral in der Ungarischen Technischen Landesbibliothek; 2/ in den sogenannten Leitstellen der einzelnen Industriezweige; 3/ in den Fachbibliotheken und Dokumentationsstellen der Betriebe, Forschungsinstitute und Planungsbureaus. Die Ungarische Technische Landesbibliothek erschliesst in ihren Dokumentationsdiensten /Referateblätter, Karteidienst, Themenbeobachtungsdienst etc./ hauptsächlich Fachzeitschriften; in den Leitstellen der einzelnen Industriebereiche erstreckt sich diese Tätigkeit ebenfalls zum grössten Teil auf diese Gattung der Fachliteratur, so dass es oft vorkommt, dass die gleichen Zeitschriftenartikel überflüssig mehrfach bearbeitet werden. Ungefähr 4500 verschiedene ausländische technische und wissenschaftliche Zeitschriften gelangen regelmässig nach Ungarn; 50 % hiervon wird dokumentarisch bearbeitet und dadurch 20-25 % des Inhaltes durch verschiedene Dokumentationsdienste erfasst. Forschungs- und Reiseberichte, sowie Reports über Kongresse, Tagungen weiterhin, Patente werden nur vereinzelt dokumentiert. - Als wichtigste Zielsetzung für die Zukunft erscheint es, einerseits die gesamte Fachliteratur vielseitiger und tiefer zu erfassen, andererseits für die weit bessere Ausnützung der bereits zur Verfügung stehenden Dokumentationsdienste zu sorgen. Die derzeit bestehende dreistufige Organisationsform hat sich bewährt, diese Arbeit soll jedoch in allen drei Stufen inhaltlich vertieft und gleichzeitig überflüssige Doppelarbeit vermieden werden. Die Ungarische Technische Landesbibliothek wird ihre Dokumentationsdienste in der Zukunft erweitern und die zeitgemässen technischen Errungenschaften auf dem Gebiete der Dokumentation einführen; die Leitstellen müssen ausser den Fachzeitschriften auch die schwer erfassbare Literatur erschliessen, während in den einzelnen Betrieben, Instituten die sogenannte Schnelldokumentation der Fachzeitschriften weiterhin erwünscht ist. Spezielle Publikationen unter dem Titel Themendokumentation sollen wichtige technische Schlüsselfragen behandeln. Als wichtigste Aufgabe erscheint, dass alle erfasste Information durch die verschiedenen Dokumentationsdienste zu allen Interessenten gelangen soll; hiezu sind die materiellen und persönlichen Voraussetzungen zu schaffen. In diesem Sinne muss auch die Zusammenarbeit zwischen den betrieblichen Gewerkschafts- und Fachbibliotheken - im Interesse der Hebung der technischen Kultur der Werktätigen - sichergestellt werden.

+ + +